Vesa Koivunen, apulaisjohtaja
Valtiontalouden tarkastusvirasto

Tarkastusvaliokunta 25.10.2022 klo 12.30/ Asiantuntijapyyntö/ K 2/2022 vp ja Huoltovarmuusselonteko

Eduskunnan tarkastusvaliokunnalle

Lausuntopyyntönne 18.10.2021

Asiat: K 2/2022 vp Hallituksen vuosikertomus ja VNS 8/2022 vp Valtioneuvoston huoltovarmuusselonteko

Eduskunnan tarkastusvaliokunta on pyytänyt Valtiontalouden tarkastusvirastolta kirjallista asiantuntijalausuntoa ja kutsunut asiantuntijan etäkuulemiseen 25.10.2022. Tarkastusvaliokunta on mietinnössään hallituksen vuosikertomuksesta vuodelta 2020 (TrVM 8/2021 vp) käsitellyt riskienhallintaa ja johtamista normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa sekä huoltovarmuutta. Tarkastusvaliokunta jatkaa huoltovarmuusaiheen käsittelyä ja on kiinnostunut kuulemaan seuraavista teemoista. Mikä on VTV:n näkemys huoltovarmuusselonteosta sen huoltovarmuusrahastoa käsittelevistä kohdista sekä yleisemminkin huoltovarmuusrahaston toiminnan edellytyksistä tulevaisuudessa? Valiokunta kiinnitti mietinnössään TrVM 8/2021 vp huomiota huoltovarmuuden kustannusten seurannan puutteisiin. Mikä on VTV:n näkemys siitä, millä keinoin kustannusten seurantaa voitaisiin kehittää?

VTV:n näkemys huoltovarmuusrahastoa käsittelevistä kohdista huoltovarmuusselonteossa sekä yleisemminkin huoltovarmuusrahaston toiminnan edellytyksistä tulevaisuudessa

Selonteon luku 5.1.3 Huoltovarmuusrahasto sekä selonteon luku 7.1 Huoltovarmuuden taloudelliset resurssit

Tarkastusvirasto katsoo tarkastushavaintojensa perusteella, että huoltovarmuusrahasto on erityisesti tarpeen nopeaa rahoitusta vaativissa hankkeissa ja kriiseissä. Vaikka valtion talousarvion ulkopuoliset rahastot kaventavat eduskunnan budjettivaltaa, niin rahastomuodon käyttöä puoltaa, jos se on tarkoituksenmukaista rahoituksen joustavoittamiseksi ja nopeuttamiseksi poikkeustilanteissa. Huoltovarmuusrahasto mahdollistaa tällaisena rahoituslähteenä Huoltovarmuuskeskuksen nopean toiminnan.

Selonteossa todetaan, että Huoltovarmuuskeskuksen omaisuuden hallinnoinnissa korostuu huoltovarmuusnäkökulma, mikä on tarkastusviraston mielestä oleellista, kun otetaan huomioon keskuksen ja rahaston tehtävä. Tähän sopii myös selonteon toteamus, että rahaston huolellisella hoitamisella voidaan kerryttää myös tuottoa, jos se on mahdollista huoltovarmuustavoitteita vaarantamatta. Sen sijaan selonteossa todettu periaate, että huoltovarmuusrahaston hoitamisen on perustuttava rahaston arvon säilyttämiseen, vaikuttaa osin ristiriitaiselta huoltovarmuusnäkökulman korostamisen kanssa.

Tarkastusvirasto on yhtä mieltä selonteossa esitetyn kanssa siitä, että ”huoltovarmuusrahaston rooli toiminnan ja huoltovarmuuden kannalta keskeisten hankkeiden mahdollistajana on turvattava siten, että huoltovarmuustoimintaa

voitaisiin suunnitella pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti. Rahastosta rahoitettavan toiminnan olisi oltava pitkällä aikavälillä suunniteltu siten, ettei rahaston kantokyky vaarannu. Rahastosta on voitava jatkossakin rahoittaa hankkeita, jotka vaativat poikkeuksellisen nopeaa reagointia".

Rahaston kantokykyyn ja taloudellisen perustan kestävyyteen vaikuttaviin maksutuloihin, myyntituloihin, pääomatuloihin ja osake- ym. sijoituksiin liittyen tarkastusvirasto esittää lisäksi näkemyksenään seuraavaa.

- Ankkuriomistajana toimiminen vaatii usein mittavat pääomasijoitukset ja kyseessä olevan toimialan ja siellä operoivien yhteisöjen toiminnan syvällistä asiantuntemusta eikä siten ole sellaista toimintaa, johon Huoltovarmuuskeskuksen/huoltovarmuusrahaston pääsääntöisesti pitäisi lähteä mukaan.

- Pitkäjänteistä toimintaa ei pidä rakentaa osinkotulojen varaan, joiden vaihtelu voi olla hyvin suurta. Huoltovarmuuskeskuksen/huoltovarmuusrahaston osakesijoitukset ovat ensisijaisesti huoltovarmuusnäkökohdasta tehtyjä strategisen intressin sijoituksia, eikä Huoltovarmuuskeskuksen toimintaa kuulu eikä pidä kuulua aktiivinen osakesijoittajana toiminen. Vuonna 2021 huoltovarmuusrahaston taseen mukaan osakkeita ja osuuksia oli yhteensä noin puolen miljardin euron arvosta, ja huoltovarmuusrahaston osinkotulot ovat viime vuosina olleet noin 45 – 50 miljoonan euron välillä.

- Selonteon mukaan huoltovarmuusrahaston merkittävin tulonlähde on tällä hetkellä huoltovarmuusmaksu, jonka tuotto on pidemmällä aikavälillä laskeva. Huoltovarmuusmaksusta on päätetty vuonna 1992, eikä maksun tasoon ole sen jälkeen tehty tarkistuksia. Huoltovarmuusmaksun tuotto tulee olemaan jatkossakin laskeva, koska fossiilisista energialähteistä siirrytään muihin energialähteisiin ja tämän vuoksi on arvioitava toimenpiteitä, joilla huoltovarmuusmaksun aleneminen pystytään korvaamaan. Tarkastusvirasto toteaa, että huoltovarmuusmaksutuotot ovat viime vuosina olleet noin 40 miljoonaa euroa vuodessa eli vähemmän kuin osinkotuotot. Huoltovarmuusmaksutuottoja ei lueta mukaan rahaston liikevaihtoon. Rahaston liikevaihtoon luettavat tuotot ja liiketoiminnan muut tuotot ovat kahtena viime vuotena olleet vuositasolla yhteensä noin 230 – 240 miljoonaa euroa. Kaikki varmuusvarastoidut aineet ja tavarat ovat pääsääntöisesti kuranttia tavaraa ja näitä kierrätetään ja vaihdetaan kauppatoiminnalla, joka tuloslaskelman mukaan on ollut huoltovarmuusrahastolle tuottoisaa. Rahaston tuloslaskelmassa huoltovarmuusmaksutuottojen osuus on ollut vain noin 13 prosenttia tuloslaskelman kaikista yhteenlasketuista tuotoissa.